

MÉR FÖLDKÖVEK MÍLNIKY

2015
2017

**MÉRFÖLDKÖVEK
MÍLNIKY
2015–2017**

A Mérföldkövek Konferenciakötet megjelentetésének támogatói
Vydanie konferenčného zborníka Mílniky podporili

NITRIANSKY
SAMOSPRÁVNY
KRAJ

Magyar Tudományos Akadémia

Mesto Komárno
Komárom Város

Megvalósult
a Magyar Kormány
támogatásával

MINISZTERELNÖKSÉG
NEMZETPOLITIKAI ÁLLAMTITKÁRSÁG

BETHLEN GÁBOR
Alap

Publikácia sa mohla uskutočniť vďaka finančnej podpory Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.
A kiadvány a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. anyagi támogatásával, A magyar kultúráért és oktatásért
2017. évi pályázati program keretén belül valósulhatott meg.

**MÉRFÖLDKÖVEK
MÍLNIKY
2015–2017**

**Pro Museum
2017**

Mérföldkövek – Műlniky 2015–2017

Szerkesztők – Zostavovatelia:

Csuthy András, Vanya Péter

Szerzők – Autori:

Bálint Ferenc, Csuthy András, Dohnanec Tibor, Fritz Beke Éva, Marek Gere, Karasz Mária, Mathédesz Lajos, Pokornyi Gábor, Tóth Krisztina, Márió Žáčik

A cikkekben megjelent tartalmak az egyes szerzők szellemi termékei és az ő tulajdonukat képezik. A bennük foglaltakért a szerkesztőség nem vállal felelősséget.

Obsah článkov je výsledkom výskumnej práce jednotlivých autorov a je ich duševným vlastníctvom. Redakčná rada nenesie zodpovednosť za obsah v nich obsiahnutý.

A jegyzetelési és hivatkozási apparátus a Iuxta Danubium sorozat utasításai szerint van feltüntetve.

Poznámkový a citačný aparát je uvedený podľa pokynov série Iuxta Danubium

Mottók:

2016

„Politikai történetírásunk fundamentumait is tehát a helytörténeti kutatás segítségével kell leraknunk, különben történetírásunk épülete összeomlással fenyeget.”

Mályusz Elemér 1924

„Kérjük tehát fiatal nemzedékünket, melynek kezében fekszik a jövő záloga, hogy régi dobot verő megszólalásokra nem hederítve, legyen kedvük és idejük szülőföldjük kérdéseivel foglalkozni, mert ezen az úton nyerheti el középosztályunk a szükséges történeti árnyalatot.”

Ethey Gyula 1936

2017

„Ne csak szeresd, tudd is, miért szereted szülőföldedet!”

Kecskés László

„A hagyományokról azoknak, kik történettel foglalkoznak okmányok alapján, megvan a maguk bevált nézetük. Tudjuk, hogy ez a képzelődés szingazdag és kimeríthetetlen forrásából táplálkozó tradíció jobban hat a kedélyre, mint az igazságon alapuló valóság.. (a történetíró) csak úgy meríthet belőle, ha ki tudja hámozni a történeti magot”

Follajtár József 1930

© Občianske združenie Pro Museum, Komárno / Pro Museum Polgári Társulás, Komárom

Všetky práva vyhradené / Minden jog fenntartva

ISBN 978-80-89675-28-9

Tartalom – Obsah

Predslov	6
Előszó	7
2015	
Tóth Krisztina	
Komárom a 13. és 14. században – Komárno v 13. a 14. storočí	12
Fritz Beke Éva	
Pap Gábor ünnepi beszédei – Slávnostné prejavy Gábora Papa	26
Bálint Ferenc	
Komárom veszteségei a Nagy Háborúban – Straty Komárna vo Veľkej vojne	46
Karasz Mária	
Nyitracsehi község iskolatörténete 1945–1968 – História školstva v Čechynciach 1945–1968	54
2016	
Mathédesz Lajos	
Római kőemlékek másodlagos felhasználása Észak-Komárom területén – Druhotné použitie rímskych kamenných pamiatok na území Komárna	68
Pokorny Gábor	
Komárom szabad királyi várossá válásának körülményei – Okolnosti povýšenia Komárna na slobodné kráľovské mesto	82
2017	
Marek Gere	
Značky na dnách grafitových nádob z doby laténskej v zbierke Podunajského múzea v Komárne – Latén kori grafitos edények bélyegei a Duna Menti Múzeum gyűjteményében	100
Dohnanec Tibor	
Egy középkori várból a monarchia utolsó védőbástyája – Zo stredovekého hradu posledná ochranná bašta monarchie	108
Pokorny Gábor	
Természeti katasztrófák a 18. századi Komáromban, különös tekintettel a földrengésekre – Prírodné katastrofy z 18. storočia v Komárne, s hlavným zreteľom na zemetrasenia	124
Márió Žáčik	
Velkostatok rodiny Szentiványiövcov v Beladiciach – A Szentiványi család uradalma Béládon	136
Bálint Ferenc	
Elfeledett komáromi háborús emlékművek – Zabudnuté vojenské pomníky Komárna	148
Csuthy András	
Nagycétényiek a nagypolitika árnyékában – Cetínčania v tieni vysokej politiky	158

Ľtený čítateľ!

V roku 2015 sme začali organizovať komárňanskú sekciu konferencie miestnej histórie Mílniky s cieľom zaviesť aj v Komárne každoročné stretnutia amatérov a odborníkov zaoberajúcich sa miestnou históriou. Pre tento cieľ sme sa spojili s občianskym združením Pro Patria, ktoré už vyše dve desaťročia úspešne organizuje stretnutia v Dvoroch nad Žitavou, ako aj s múzeami na oboch brehoch Dunaja, s Komáromi Klapka György Múzeum a Podunajským múzeom v Komárne, ktoré každý rok zabezpečujú odborné pozadie.

Ak si zrátame výsledky, môžeme povedať, že na našom podujatí organizovanom vždy v rámci Komárňanských dní odznelo doposiaľ 36 prednášok a uskutočnilo sa vyše 20 prezentácií knižných titulov. Vydaný počet výskumných tém je tentoraz oproti počtu prednášok menší, keďže sme podľa pôvodného plánu nechceli vydať zbierku, ale ráтали sme s publikovaním zborníka každý rok. Túto tendenciu chceme ešte zlepšiť publikovaním aktuálnych príspevkov každoročne v rámci knižnej série.

Dúfame, že naše snahy založiť miestnu tradíciu dosiahli svoj cieľ, pretože v roku 2018 už môžeme organizovať konferenciu štvrtý krát v spolupráci spomínaných inštitúcií. Preto ďakujeme v mene organizátorov a redaktorov všetkým prednášajúcim, autorom, poslucháčom a podporovateľom za prejavenu dôveru, bez nej by nevznikol ani tento zborník. Na nasledujúcej konferencii chceme uviesť zborník ako dôkaz toho, že prednášky nezostanú iba výkrikmi do tmy.

Úprimne dúfam, že v našej sérii podujatí budeme môcť ešte dlho pokračovať a všetci, ktorí sa zaujímajú o miestnu históriu, v nich nájdu svoje potešenie, a k nášmu zborníku prezentujúcemu hodnoty miestnej histórie prajem príjemné a obsažné čítanie!

András Csuthy
OZ Pro museum, predseda

Tisztelt Olvasó!

2015-ben azzal a nagyravágó céllal indítottuk el a Mérföldkövek helytörténetész konferencia komáromi szekcióját, hogy itt, Komáromban is meghonosítsuk a helytörténettel foglalkozó amatőr kutatók és szakemberek éves találkozóját. Ennek érdekében fogtunk össze a Pro Patria polgári társulással, akik már több, mint két évtizede sikerrel szervezik meg e seregszemlét Udvardon, valamint Komárom két pólusának múzeumaival, a Klapka György Múzeummal és a Duna Menti Múzeummal, melyek a szakmai háttérrel biztosítják évről évre.

Ha számot vetünk, elmondhatjuk, hogy mindig a Komáromi Napok keretén belül megszervezett eseményünkön eddig 36 előadás hangzott el, és több mint 20 kötet került ismertetésre. A most írott formában megjelenő kutatási témák száma ugyan elmarad az elhangzott előadások számához képest, hiszen az eredeti terveink szerint nem gyűjteményes, hanem évenként megjelenő kötettel számoltunk. Ezen a tendencián még javítani szeretnénk, könyvsorozat formájában jelentetve meg az aktuális anyagot.

Helyi hagyományteremtési szándékunk reményeink szerint célt ért, hiszen 2018-ban már negyedik alkalommal szervezhetjük meg az említett intézményekkel és szervezettel közösen a Mérföldkövek konferenciát. Ezért a szervezők és a szerkesztők nevében is köszönjük minden előadónak, szerzőnek, hallgatónak és támogatónak az eddigi bizalmat, e nélkül ugyanis nem születhetett volna meg a kézben tartott kötet sem. A következő konferenciánkon szeretnénk a kötetet ismertetni, bizonyítékként annak, hogy a városunkban elhangzott előadások nem csak pusztába kiáltott szavak maradnak.

Őszintén remélem, hogy a rendezvénysorozatunkat még sokáig tudjuk majd folytatni, és azon mindenki, aki a helytörténet iránt érdeklődik, megtalálhatja számítását, a helytörténet értékeit bemutató kötetünkhöz pedig kellemes és tartalmas olvasást kívánok!

Csuthy András
Pro museum PT, elnök

MÍLNÍKY XXI.

MÉRFÖLDKÖVEK XXI.

28. apríl 2017

2017. április 28.

*Srdečne Vás pozývame na 1. deň XXI. konferencie
miestnej histórie „Mílniky XXI.” do Podunajského múzea v Komárne*

*Tisztelettel meghívjuk a „Mérföldkövek XXI.” helytörténeti
konferencia első napjára a komáromi Duna Menti Múzeumba.*

Miesto / Helyszín:

Podunajské múzeum – Kultúrny palác, reprezentačná sála, Palatínova 13, Komárno
Duna Menti Múzeum – Kultúrpalota díszterme, Nádor u. 13., Komárom

Organizátori / Szervezők:

Nitriansky samosprávny kraj, Podunajské múzeum v Komárne
Nyitrai Kerületi Önkormányzat, Duna Menti Múzeum, Komárom
Komáromi Klapka György Múzeum
Pro Patria Honismereti Szövetség
Občianske združenie Pro Museum – Pro Museum Polgári Társulás

HU – prednáška v maďarčine / előadás magyar nyelven

SK – prednáška v slovenčine / előadás szlovák nyelven

8:40 – 9:00 Privítanie / Köszöntések

I. SEKCIA / SZEKCIÓ (predseda/elnök: Csuthy András)

9:00 – 9:15 PATERKA Pál (HU)

Az ipolysági gimnáziumi gyűjtemény
Zbierka šahanského gymnázia

9:20 – 9:35 POKORNYI Gábor (HU)

Természeti katasztrófák a 18. századi Komáromban, különös tekintettel a földrengésekre
Prírodné katastrofy z 18. storočia v Komárne, s hlavným zreteľom na zemetrasenia

9:40 – 9:55 MÁRIO ŽÁČIK (SK)

Veľkostatok rodiny Szentiványiovcov v Beladiciach
A Szentiványi család uradalma Béládon

10:00 – 10:15 PAVEL POLKA (SK)

Byzantský náprsný kríž zo zaniknutej obce Nagymindszent pri Želiezovciach
Bizánci enkolpion a Zselíz melletti Nagymindszent elpusztult településről

PRESTÁVKA / SZÜNET (10:20 – 10:30)

Uvádzanie kníh / Könyvismertetések

10:35 – 10:45 Klapka György Múzeum

10:50 – 11:00 Kőrös Zoltán

11:05 – 11:15 ÁSZ Stúdió

OBED / EBÉD (11:20 – 12:00)

Uvádzanie kníh / Könyvismertetések

12:05 – 12:15 Duna Menti Múzeum: Avarok és szlávok a Dunától északra (kiállításvezető)

12:20 – 12:30 L. Juhász Ilona: Fórum Társadalomtudományi Szemle / Liszka József:
Határvidékek – Határok és határtalanságok az összehasonlító folklorisztika és
etnológia szempontjából

12:35 – 12:45 Rabi Lenke: Elsődleges célpontok – Almásfüzitő és Szőny a második világ-
háborúban

II. SEKCIA / SZEKCIÓ (predseda / elnök: Galo Vilmos)

12:45 – 13:00 GAUCSÍK István (HU)

Az önállóság látszata – A Komáromi I. Takarékpénztár szerepe és pénzügyi helyzete
1938–1945 között

Zdanlivosť samostatnosti – Úloha a finančný stav Komárňanskej I. sporiteľni medzi
rokmi 1938–1945

13:05 – 13:20 DOHNANEC Tibor (SK)

Z protiosmanského pohraničného opevnenia posledná ochranná bašta monarchie
Végvárból a monarchia utolsó védőbástyája

13:25 – 13:40 FRITZ BEKE Éva (HU)

Barangolás Gömörben – Uti vázlatok 1890. augusztusában
Potulky po Gemeri – Cestopisné poznámky z augusta 1890

PRESTÁVKA / SZÜNET (13:45 – 13:55)

III. SEKCIA / SZEKCIÓ (predseda / elnök: Vanya Péter)

13:55 – 14:10 BÁLINT Ferenc (HU)

Elfeledett komáromi háborús emlékművek
Zabudnuté vojenské pomníky Komárna

14:15 – 14:30 L. JUHÁSZ Ilona (HU)

Az ötlettől a megvalósulásig – A komáromi Jókai szobor története
Od myšlienky k realizácii – História sochy Jókaiho v Komárne

14:35 – 14:50 MIKLÓS Tamás (HU)

A komáromi magyar királyi 22. gyalogezred harcai a keleti hadművelleti területen
1942-43-ban

Boje komárňanského 22. maďarského kráľovského pešieho pluku vo východnej
vojenskej operačnej oblasti v rokoch 1942-43

14:55 – 15:05 CSUTHY András (HU)

Göröngyös út Nagycétény Magyarországhoz való visszatéréséhez 1939-ben
Strastiplná cesta Veľkého Cetína k prinavráteniu Maďarsku v roku 1939

15:10 Záverečné slová / Zárszó

S finančnou podporou mesta Komárno
Komárom városának anyagi támogatásával

Életrépek a 2017. évi konferenciáról: Mário Žáčik

Vita (előtérben Ján Jung)

Szabó László

Az ismertett könyvetermés 2017-ben

Velkostatok rodiny Szentiványiovcov v Beladiciach

Márió Žáčik

Abstract

The estate in Beladice belonged to the Jesensky family in the second half of the 19th century. They owned a manor house, a park, houses and arable land in the village surroundings. For a short period of time in 1860 the owner became Leopold Matašovský from Zlaté Moravce. In 1868 the next owner was Valentín Majthényi. The latest and the last owner of the Beladice estate became Oskar Szentiványi on April 6, 1875. He bought the estate with his wife Melinda Hammer. The estate was a wedding gift for Melinda and Oskar. The Szentiványi family gradually bought the land in the neighborhood from the Csergheo family, from Gabriel Valy from Finta Puszta, from Maršovský and Reinprecht family. They were buying the land in neighboring villages. The seat of the estate was hence forward Beladice. The Szentiványi family reconstructed the manor house and built some new farm buildings. In the years 1926-1927, on the basis of Land Reform I, a part of the land was occupied by the state and the size of the estate was reduced. In 1945 the last owner Móric Szentiványi died and the seconds on, Egon, was forced to go to exile. All movable and immovable property was stolen or confiscated - seized by the state.

Korene rodiny Szentiványiovcov siahajú do 13. storočia, na územie Českého kráľovstva. Pôvod rodu je známy od roku 1286 z Čiech.¹ Najstarší zakladateľ rodu bol *comes* Bohumír (Bogomér). Kolonizoval väčšinu územia horného Liptova. V roku 1286 na žiadosť Bohumíra vyňal kráľ jeho rodinu z počtu hostí. Zmienil sa v doňačnej listine o jeho pôvode z českej šľachty. Teda zakladateľom rodu bol Bohumír. Bohumírovi šiesti synovia (Boďo, Mikuláš, Ján, Vavrinec, Dionýz a Bohumír II.) sa stali zakladateľmi ďalších línií rodu.²

Prvú zmienku o rodine Szentiványiovcov v súvislosti s obcou Beladice (Bélád) nachádzame v zápise sobášnej matriky. Ladislav Szentiványi (1811–1894) uzatvára dňa 20. januára 1836 sobáš so Sidóniou Jesenskou z Beladíc (1812–1883), vo farskom kostole.³ Sidónia bola dcérou Karola Jesenského, vtedajšieho majiteľa panstva a kaštieľa v Beladiciach. Boli sobášený vo farskom kostole vo Veľkých Chrašťanoch (Nagyherestény). Svedkovia zo strany ženícha boli – Ján Nepomuk Tajnay – Tekovský podžupan, a zo strany nevesty Alexej Simonyi prísediaci Tekovskej župy. Odďával kňaz Rudolf Simonyi. Manželia Ladislav a Sidónia mali spolu 13 detí. Jedno z nich bol aj neskorší majiteľ veľkostatku syn Oszkár (1840–1922).⁴

Vlastnícke vzťahy Beladického statku

V druhej polovici 19. storočia najväčším majiteľom pôdy a nehnuteľného majetku patrila rodine Jesenských (Jeszenszky). Vlastnili kaštieľ, park, domy a ornú pôdu v okolí obce. Rodina Jesenských zadĺžila statok natoľko, že bol ponúknutý do dražby.

1 Engel 1998, 572-578 Nemesek Szent-Iványi.

2 Szluha 2000, 674.

3 Štátny archív v Nitre (ďalej ŠA NR), fond (ďalej f.) Zbierka cirkevných matrik (ZCM), kartón (ďalej k.) č. 497. Matrika sobášených Rímskokatolíckeho farského úradu vo Veľkých Chrašťanoch z rokov 1753–1853.

4 Szluha 2000, 675. Deti Sidónie a Ladislava boli – Vilmos, János, Irén, Olga, Szidónia, Oszkár, Gyula, Zoltán, Aurél, Elvira, Olga, Lívia, János. Oszkár Szentiványi (1840–1922) narodený vo Vrbovke (Ipolyvarbó).

Správcom konkurznej podstaty majetkov Karola Jesenského (Károly Jeszensky) sa v roku 1860 (14. júna 1860) stal Leopold Maťašovský (Matyasovszky) zo Zlatých Moraviec, ktorý bol v tom čase zároveň majiteľom susedného neverického statku.⁵ Maťašovský, keďže bol najväčším veriteľom a poskytovateľom pôžičiek rodine Jesenskej, získal predkupné právo na tento statok, a istú dobu ho aj užíval. Jesenských statok v Beladiciach mal v roku 1859 celkovú výmeru 540 katastrálnych jutár (ďalej k.j.) a patril k nemu aj majer Čakýň (Cseke Puszta).⁶ Rodine Jesenskej patrila aj susedná osada Pustý Chotár v katastri obce Neverice s 350 katastrálnymi jutrami pozemkov, avšak tá bola už dávnejšie daná do zálohu Leopoldovi Maťašovskému a Jánovi Bošánimu. Táto osada tvorila samostatný statok, ktorý sa časom dostal do rúk nemeckej barónskej rodiny Lindelofovcov.⁷

Leopold Maťašovský v roku 1863 prepustil z beladického statku 54 jutár pasienkov a dal do zálohu 192 jutár polí Vavrincovi (Lőrinc), Fridrichovi a Kláre Csergheő. (Klára Csergheő bola vydatá za Mikuláša Jablonczyho), aby uspokojil ostatných veriteľov a nápadníkov rodiny Jesenskej z radov dedičov. Zostávajúci nehnuteľný majetok, ktorý v roku 1866 ohodnotili na 25 150 zlatých sa pokúšala udržať a zachrániť Mária Gosztonyi, manželka Alexandra Jesenského.⁸ Mária odkupuje majetok. Kúpou získava 12 parciel s domami a záhradami, kaštieľ, park, domy, 3 parcely s pôdou v okolí obce. Už v decembri 1866 zálohovala kaštieľ a park v Beladiciach ale aj statok Čakýň (Cseke Puszta).⁹ Menšie pozemky v obci o rozlohe 15 katastrálnych jutár dala do zálohy za 300 zlatých Kataríne, vdove po Jánovi Bystrickom a bratom Csergheőovcom. Nebohý Ján Bystrický (? – 1866) bol mlynár a mal od rodiny Jesenskej prenajaté pozemky už od roku 1836 na 26 rokov.¹⁰ Ani napriek snahám Márie Jesenskej sa jej však nepodarilo majetok udržať. K podstatnej zmene došlo už v nasledujúcom roku. Dňa 2. júla 1868 kúpil Jesenských statok za 40 000 zlatých Valentín (Bálint) Majthényi.¹¹

Z tohto majetku Majthényi predal len jednu nehnuteľnosť, konkrétne v roku 1869 predal želiarsky dom č. 13 so záhradou v intraviláne Jánovi Bošánimu, ale ostatný

5 Okresný úrad Zlaté Moravce, Katastrálny odbor (ďalej OÚ KO ZM), f. Oddelenie pozemkovej knihy – pozemnoknižná vložka (ďalej p.k. vložka) Bélád č. 1.

6 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla.

7 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla. Heinrich von Lindelof, barón, narodený 15. júla 1830 v Hessene. Zomiera 19. januára 1911 v Nevericiach. Bol majiteľom susedného blízkeho cca 1 km kaštiela na Pustom Chotári (Pusztá Hátár), majiteľ nehnuteľností vo viacerých okolitých obciach. Heinrichov brat Adolf von Lindelof, barón, sa narodil v roku 1813 v Hessene, zomiera 12. septembra 1905 na Pustom Chotári. Majiteľ kaštiela (vzdialeného od P. Chotára 2 km) v Nevericiach (Néver). Pustý Chotár administratívne patril v tomto období k obci Neverice. Žáčik 2011, 42.

8 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla.

9 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla. V nasledujúcom roku musela Mária predsa len odpredať ďalšiu časť z tohto majetku. Konkrétne za 8 000 zlatých predala majer Cseke Puszta Leopoldovi Maťašovskému a Jozefíne Hutkayovej. Usadlosť predstavovala rozlohu o veľkosti 1,92 ha. Okrem pôdy tvorili obytné a hospodárske budovy a dvor o výmere 0,687 ha, záhrada 0,159 ha. Neskôr boli nehnuteľnosti na základe zákona č. 46/1948 zb. vyvlastnené po bývalom poslednom majiteľovi Ernestovi Herclovi a spol. Od roku 1948–1957 pôdu na lokalite Čakýň obhospodarovalo JRD Neverice. Od 31. mája. 1957 majetok pripadol Krajskej správe štátnych plemenárskych staníc v Nitre.

10 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla.

11 Valentín (Bálint) Majthényi bol v roku 1896 majiteľom kaštiela a parku. V roku 1869 kaštieľ bola prízemná stavba s 16 izbami. V kaštieli sa nachádzali obytné priestory – izby pána a pre hostí. Izby spájala spojovacia chodba. Ďalšími miestnosťami bola kuchyňa, komora a tri domy pre služobníctvo. K samostatným budovám stojacim pri kaštieli patrila pivnica, kôlna, stajňa pre kone a stodola na koč, kôlna na náradie. Zaujímavou postavou (osobným sluhom) v beladickom kaštieli, bol Omar Agdid, narodený v roku 1850, slobodný z Maroka. Agdid bol jediným mohamedánom (moslimom) v celej Tekovskej župe. Žáčik 2011, 70.

majetok si udržal až do roku 1875. Faktom ale zostáva, že i Majthényi sa pri kúpe statku značne zadlžil, keď si musel vziať od Maďarskej poľnohospodárskej banky úver 25 000 zlatých a ten potom nevládal splácať.¹² Majthényi musel banke založiť aj vlastné pozemky vo Veľkej Mani (ručil nimi). Medzitým Majthényi v roku 1872 ponúkol vo Viedni beladický statok grófovi Augustovi Bellegardemu, ktorému dlhoval peniaze on i jeho príbuzný, barón Augustín Majthényi. Taktiež ho ponúkol dedičom markgrófa Klaudia Paulucci-Calboliho, ktorým dlhoval ešte väčšiu sumu peňazí, spolu s úrokmi takmer 52 000 zlatých. Všetci títo získali predkupné právo na statok, no neprejavili oň záujem. Valentín Majthényi príliš špekuloval, keď chcel svoje dlhy splatiť novými pôžičkami. Sumu (pôžičku) 15 000 zlatých mu v septembri 1872 na jeden rok poskytla Mária Szászyová, vdova po barónovi Alexandrovi Pierszovi (Pierszovi) z Bratislavy. Peniaze jej mal vrátiť do 1. augusta 1873 a mal ich odovzdať do rúk viedenského verejného notára JUDr. Jozefa Herczoga. Ani to sa však nestalo. Práve naopak, Majthényi si vzal ďalší úver v Budapešti. Peniaze barónke Pierszovej neboli vrátené ešte ani v roku 1875.¹³

Novým majiteľom beladického statku sa 6. apríla 1875 stal Oszkár Szentiványi, presnejšie jeho žena Melinda Hammerová.¹⁴ Táto Majthényimu vyplatila za celý statok požadovanú kúpnu cenu 50 000 rakúskych zlatých guldenov (konvenčnej meny).¹⁵ Zdá sa, že peniaze na kúpu statku poskytli Melinde jej rodičia Hammerovci (majitelia papierne v Rige) a statok bol vlastne svadobným darom pre Melindu a Oszkára.

Szentiványiovci postupom času statok zveladili a rozšírili kúpami ďalšej pôdy v susedstve. Časom získali aj pozemky od rodiny Csergheő, od Gabriela Vályho z Finty Pusztá a tiež od Maršovských a Reinprechtovcov. Prikúpili pôdu aj v susedných chotároch, ale sídlom veľkostatku zostali naďalej Beladice. Szentiványiovci následne uskutočnili prestavbu kaštieľa a výstavbu nových hospodárskych budov. Zaviedli majerský systém intenzívneho hospodárenia a začali do praxe zavádzať nové moderné poľnohospodárske stroje – parné mlátačky, pluhy a lokomobily.

K veľkostatku Beladice prikupuje Oszkár Szentiványi, 28. januára 1893 aj statok v Malých Chrašťanoch (Kisherestény).¹⁶ V katastri obce rodina vlastnila hospodárske dvory a to – Szentiványiho majera Gačov majer (Gacsou).

Szentiványiovský veľkostatok – majetok predstavovala hlavne orná pôda (role) a les. V obci Beladice v rokoch 1900–1911 to bolo 462 k.j.¹⁷ V najbližšej dedine v Malých Chrašťanoch predstavovali role 309 k.j.¹⁸ V Machulinciach (Maholány) z celko-

12 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla.

13 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla.

14 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla. Je zaujímavé, že rodičia Melindy Szentiványi, rod. Hammer, ako svadobný dar kupujú majetok v obci Prílepy (Perlep) pre mladomanželov dňa 3. augusta 1874 (4 mesiace a 19 dní po uzavretí manželstva). Až o rok neskôr kupujú majetok v Beladiciach – 1875, kde sa manželia usádzajú natrvalo. Neskôr syn Egon dedí matkin Melindin majetok v Prílepoch, Machulinciach, Kňazšiciach titulom ½ dedenia, dňa 6. júna 1926. OÚ KO ZM, f. Oddelenie pozemkovej knihy – p.k. č. 3. Perlep.

15 OÚ KO ZM, ref. 5, s. bez čísla.

16 OÚ KO ZM, p.k.č. 1 Kis Herestény.

17 Rubinek 1911, 16, 66. Celková rozloha statku 480 k.j., malú časť predstavovali záhrady 22 k.j. a lúky 22 k.j. zvyšok zastavaná plocha. V Beladiciach v rokoch 1900–1911 boli traja väčší vlastníci pôdy. Boli to spomínaný Oszkár Szentiványi so sídlom v Beladiciach, Henrik Lindelof – 328 k.j. so sídlom Pustý Chotár, Július Vincze – 108 k.j. so sídlom v Zlatých Moravciach.

18 Rubinek 1911, 68–71. V obci Malé Chrašťany bol aj bukovno-dubový les o rozlohe 6. k.j., záhrady 7. k.j, pasienky 8 k.j., lúky 26 k.j.

vej rozlohy 814 k.j. predstavoval les 731 k.j.; v Žitavanoch (Zsitvakenéz) z celkovej výmery 923 k.j. predstavoval les 715 k.j.¹⁹ Oszkar Szentiványi vlastnil v obci Malé Chyndice (Kishind) 345 k.j. a v Čeladiciach (Család) 236 k.j. (z toho rolí 207 k.j., záhrad 12 k.j.).²⁰ Významnú hospodársku časť szentiványiovského veľkostatku predstavoval nehnuteľný majetok v obciach Machulince, Prílepy a Kňazičice, v ktorých mala rodina poľovné revíry a hospodársky les.²¹

Po vzniku Československej republiky (1918) bolo rodine Szentiványiovcov záborovým zákonom č. 215/1919 Zb. z. zabraný majetok zo strany štátu. Prvá pozemková reforma bola uskutočnená v Beladiciach v rozmedzí rokov 1923–1929. Priebeh reformy bolo predmetom súdneho jednanía štátu a Egona a Mórítza.²² Bratia žiadali Štátny pozemkový úrad aby na ich nehnuteľný majetok nahliadal nie ako na jeden celok, ale viacero celkov. Poukazovali na *uzavreté a pozemnoknižne prevedené*. Odvolávali sa na dedičské konanie (zo dňa 28. augusta 1926 OS ZM) a rozdelenie majetku po Oszkarovi Szentiványi, na synov Egona a Mórica.²³ Bratia Szentiványiovcí 13. mája 1927 žiadali Štátny pozemkový úrad v Prahe, *aby to vzal v známosť. Pozemkový úrad, ale odoprel vyhovieť tejto žiadosti, následne čoho boli sme prinútení sťažnosť podať na najvyšší správny súd.*²⁴ Nebolo dodržané ustanovenie §7. Záb zák. podľa ktorého, každé delenie zabraného majetku vyžaduje súhlas Štátneho pozemkového úradu, a ten nebol vyžiadaný podľa §11 Záb zák. Podľa Štátneho pozemkového úradu, *by to znamenalo tržštení majetku a mařilo by to štátní provedení pozemkové reformy a preto úrad požiadal, aby v pozemkových knihách bola poznamenaná neplatnosť delení) dotčene nemovitosti jsou štátem zabrány* (úrad de facto neuznal dedičské konanie).²⁵

19 Rubinek 1911, 69, 72. V Prílepoch bol majiteľom lesného hospodárstva, v čase realizácie diela, uvedený Egon (ešte žili obidvaja rodičia), ale v Kňazičiciach je majiteľom lesa jeho otec Oszkar. Egon mal majetok aj v Prílepoch 377 k.j. z toho les 59. k.j.

20 Rubinek 1911, 492–496.

21 OÚ KO ZM, f. Oddelenie pozemkovej knihy. p.k. č. 3. Prílepy. Egon nadobúda právnym titulom ½ dedenia po otcovi Oszkarovi, dňa 7. júna 1926 majetok okrem iného v Machulinciach (Maholány) – les tvoril v rozlohu podľa p.k. vložky č. 5 Machulince až 433,54 ha, z toho pasienky 18,5 ha, lúky pri lese pod názvom Škripce, Mikulášovo a Zogadora predstavoval 33,03 ha. V Prílepoch (Perlep) les tvoril podľa p.k. vložky č. 3. na viacerých miestach ako napr.: Prielohy, Kamenec a stará stávka celkovú výmeru 22,81 ha.

22 V procese vyvlastnenia časti majetku rodiny Szentiványi dochádza k pochybeniu Štátneho pozemkového úradu, čo dokazuje rozhodnutie Nejvyššího správního soudu v Prahe ktorý zrušuje rozhodnutia pro vady v řízený – chyby v procese vyvlastnenia majetku. Štátny pozemkový úrad nahliadal na veľkostatok nebohého Oszkara a vdovy Melindy Szentiványi ako na jeden celok. V skutočnosti veľkostatok sa rozdelil už pred realizáciou reformy na tri, neskôr na dva celky. A to nehnuteľný majetok Oszkára, manželky Melindy a od roku 1905 už aj syna Egona. Neskôr v čase reformy na Oszkára a Mórica. Teda celková výmera veľkostatku bola menšia z akaj vychádzali úradníci pozemkového úradu a tým aj zábor pozemkov mal predstavovať menej hektárov, ako pri celom jednom veľkostatku. Bratia Szentiványiovcí poukazovali v súdnom jednaní na zmätočné vyjadrenia Pozemkového úradu, na to že úrad vedel, že veľkostatok bol rozdelený pred reformou, a napriek tomu úrad nepostupoval v medziach zákona. Najvyšší odvolací súd v Prahe definitívne skonštatoval a nariadil Štátnemu pozemkovému úradu ujsedať nápravu. ŠA NR, f. Okresný súd Zlaté Moravce, č. k. 452, Čd 328/1929. Veľkostatok roku 1926 predstavoval majetok Mórítza Szentiványiho boli to: Beladice nehnuteľný majetok zapísaný na p.k. vložkách pod číslami č. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 15, 20, 22, 27, 57. Malé Chrašany majetok na p.k. hárkoch pod č. 1, 3, 34, 70, 72, 92. Malé Chyndice (Kishind) majetok na p.k. hárkoch pod č. 6, 184. Kolíňany (Kolon) na p.k. vložkách pod č. 5, 30, 35. V Čeladiciach (Család) na p.k. vložkách pod č. 5, 162, 166. Druhá časť veľkostatku patrila Egonovi Szentiványimu. Už od roku 1905 vlastnil aj matkin podiel, teda celý majetok v obci Prílepoch (Perlep) na p.k. vložke pod č. 67. Kňazičiciach (Zsitvakenéz) na p.k. vložkách pod č. 125, 198, 166, 211, 356, 403. V Machulinciach (Maholány) na p.k. vložke pod č. 571.

23 ŠA NR, f. Okresný súd Zlaté Moravce, č.k. 452, Čd 328/1929.

24 ŠA NR, f. Okresný súd Zlaté Moravce ref. 22, s.1.

25 ŠA NR, f. Okresný súd Zlaté Moravce ref. 22, s.2.

Reforma zmenšila celkový výmer veľkostatku beladických Szentiványiovcov v obciach nasledovne: v Beladiciach ukrojil z rozlohy 570/438 k.j.; Choči (Hecse) 79 k.j.; vo Veľkých Chrašťanoch 30 k.j.; v Malých Chrašťanoch 366/155 k.j.; v Slepčanoch (Szelepcsény) 79 k.j.; v Malých Chyndiciach 344/100 k.j. a v Čeladiciach 236 k.j.²⁶ Celková rozloha beladického veľkostatku (Beladice a okolité obce) sa zmenšila z 1281 k.j. na súhrnných 730 k.j.²⁷ Za úradne stanovenú cenu bola odkúpená szentiványiovská pôda vo viacerých obciach a následne odpredaná – rozdelená na pozemky pre domy a záhrady. V obci Beladice bola pridelená pôda pre 32 stálych pracovníkov veľkostatku v hodnote 123 840 Kč (Koruna československá). V obci Choči to boli pozemky pre 65 ľudí, vo Veľkých a Malých Chrašťanoch to bolo pre 15 a 34 ľudí, v Slepčanoch pre 73 obyvateľov.²⁸ Obytná budova kaštieľa v Beladiciach bola ohodnotená na 200 000 korún a hospodárske budovy beladického panstva na ďalších 200 000 Kč. Zvieratá chované len na hospodárstve v Beladiciach predstavovali 30 koní, 130 ks hovädzieho dobytku, 100 oviec, 100 ks ošípaných. Odbyt hovädzích koží z veľkostatku zabezpečovala firma Karola Schmita z Bošian.²⁹ Hospodárskym správcom v rokoch 1930–1933 na Szentiványiho veľkostatku v Beladiciach bol Imrich Steinbrecher.³⁰ Časť hospodárstva bola pachtovaná. Pacht predstavoval prenájom pôdy za peniaze a časť úrody. Nájomcom bol František Pressl, ktorý pachtoval pôdu aj v Nevericiach.³¹ Na veľkostatku len v Beladiciach pracovalo počas zberu úrody – žatvy 86 žníc a žencov.³² Pochádzali hlavne priamo z obce, ale aj z okolitých obcí – Malé Hyndice, Čalád, Neverice, Kostolany pod Tribečom, Ladice. Za prácu žencov zodpovedal predný robotník všetkých žencov Štefan Hamada z Malých Hyndíc. Potreba počtu sezónnych pracovníkov, zo strany veľkostatkára bola premenlivá, a tak aj celková dĺžka pracovného úväzku sa obmedzovala len na mesiace spojené so žatevnými prácami. O počtoch sezónnych robotníkov dopredu informoval notár jednotlivé okresné úrady. Mali sa prednostne prijať nezamestnaní poľnohospodárski robotníci z iných okresov, čo predstavovalo v očiach úradníkov možné problémy. Informuje nás o tom obvodný notár z Neveríc Rudolf Svitok. Notár píše, že miestni statkári budú zamestnávať približne 240 ľudí, „ale väčšiu čiastku majú najímanú z obcí, cudzí robotníci sú síce spoľahlivejší, ale pretože sú hromadne ubytovaní, spôsobuje to pokles mravov“.³³ Na veľkostatku dlhodobo pracovali okrem sezónnych robotníkov

26 Správy státního pozemkového úradu v Praze. O výsledkách pozemkové reformy na Slovensku a Podkarpatské Rusi v roku 1930. Praha 1930, 347.

27 Správy státního pozemkového úradu v Praze, ref. 26, 379.

28 Správy státního pozemkového úradu v Praze, ref. 26, 347.

29 Za ústnu informáciu ďakujem súkromnému bádateľovi Vladimírovi Lemešovi z Topolčian.

30 ŠA NR, f. Obvodný notársky úrad v Beladiciach (ObNÚ B.) administratívne spisy, r. 1931, č. 25–2914, š. 11, inv. č. 268, s. 1. Rozsudok o rozvođe medzi Imrichom Steinbrecher správcom veľkostatku v Beladiciach s manželkou Máriou Steinbrecher. r. Pflancer.

31 ŠANR, f. ObNÚ B. Administratívne spisy r. 1932, č. 185–2900 + bez čísla, š. č. 12, inv. č. 269, Oznámenie o škodách spôsobených živelnou pohromou za účelom náhrady pozemkovej dane v roku 1932.

32 ŠA NR, f. Daňový úrad. (DÚ), k. III. Zoznam žencov pre rok 1933. Podrobný zoznam sezónnych pracovníkov uvádzame v prílohe č.1: Zoznam sezónnych žencov a žníc pre rok 1933 pracujúcich na hospodárstvach v Beladiciach a Veľkých Chrašťanoch a v č. 2: Zoznam žencov a žníc pre rok 1933 pracujúcich na hospodárstve Malé Chrašťany a Hyndice.

33 ŠA NR, f. ObNÚ B. Administratívne spisy. Sezónne robotníctvo umiestnenie v roku 1933, š. č. 13, inv. č. 270.

miestni obyvatelia.³⁴ Krupobitie v lete 9. júla 1932 zničilo na veľkostatku v Beladiciach a v Malých Chrašťanoch až 50 % celkovej úrody. Predstavovalo to: 78q jačmeňa (1 metrický cent, q-100 kg), 46 q pšenice, 39 q ovsu, 26 q kukurice. Vyčíslené škody predstavovali len v Beladiciach na 535 000 Kč, v Malých Chrašťanoch na 235 000 Kč z celkového výnosu na spomínaných statkoch.³⁵

Skonfiškovanie majetku beladického veľkostatku

Móricovi Szentiványimu bol skonfiškovaný poľnohospodársky majetok, hnutelný a nehnuteľný majetok v každej obci, v každom katastrálnom území, kde bol vlastníkom. Skonfiškovaný bol predovšetkým poľnohospodársky pôdny fond: orná pôda, pasienky, vinice, lúky, zastavané obytné plochy kaštieľa, domy pre zamestnancov, hospodárske budovy sýpky, kravíny, dielne a sídlo veľkostatku budova kaštieľa v Beladiciach.

V kaštieli sa nachádzali významné a hodnotné zbierky umeleckých pokladov. Knižnica obsahovala viac než 2000 zväzkov diel.³⁶ Kaštieľ mal jedinečnú obrazáreň. Zbierka obrazov obsahovala celkovo okolo 170 kusov diel.³⁷ Kolekcia všetkých obrazov predstavovala rôzne techniky maľby ako: olejomaľba, akvarel, pastel, perokresby. Najväzácnejšiu časť zbierky obrazov predstavovali diela talianskej renesancie, baroka, manierizmu od svetoznámych umelcov ako napr.: Gulio Romano, Tizian, Leonardo da Vinci, Caravaggio, Moretto, Lodovico Cardida Cigoli, Palma il Giovane, Jacopo Bassano, Giambattista Tiepolo, Vivarini Bartolomeo, či Antonio. Zbierka obsahovala aj diela rakúskych, holandských, francúzskych, belgických, či flámskych majstrov ako napr.: Bartolomeo Altomonte, Arnold van Boonen, Gonzales Coques, Cornelius van Poelenburg, Pieter van Sligelandt, Adam Elsheimer, François Boucher, Samuel van Hoogstraten, Adriaen Brouwer, Herri met de Bles, Adriaen van der Werff, Egbert van Heemskerck, Jan Jozef Horemans, Verschuring, Adriaen van Ostade, Gaspar Netscher, Joost Cornelis, David Teniers.³⁸ K jedinečnej kolekcii umeleckých diel v beladickom kaštieli rodiny Szentiványi patrila v počte okolo 200 kusov aj zbierka drevorytov, miniatúry sošiek, dekoratívnych tanierov, predmetov zo slonoviny, nástenných reliéfov, drevorezieb, strieborných nádob, bronzových predmetov a hodín. V zbierke sa nachádzal aj zdobený kalich zo skla s erbom rodu Sobieskeho a s nápisom *Vivat Joannes tertius Rex Poloniae*.³⁹ Samostatnú skupinu umeleckých predmetov predstavovalo množstvo nešpecifikovaných starožitností, ale aj nádob zdobených emailovou technikou – cloisonnet. Veľkú zbierku v počte 300 kusov tvorila – rímska terakota, kameninové nádoby, majolika a porcelán rôznych štýlov a proveniencie ako napr.: Vieux-Vien, Vieux Saxe, Frankenthal, Fürstenberg.⁴⁰

34 ŠA NR, f. Pozemková reforma II, č. š. 1. Žiadosti deputátnikov – listy. Pracovnej skupine pozemkovej reformy, Miestnej roľníckej komisii. Návrh pridelového plánu zo skonfiškovaných poľnohospodárskych majetkov z dňa 13. 5. 1948.

35 ŠA NR, f. ObNÚ B. Protokol o živelných škodách spôsobených zemeľdelcom, ktoré vyšetrila miestna komisia dňa 12. júla 1932. č. 185–2900 + bez čísla, šk. č. 12, inv. č. 269. Straty predstavovali 30-50 % celkovej úrody: 78 q jačmeňa, 46 q pšenice, 39 q ovsu, 26q kukurice, 26 q. ovsu, (1 metrický cent – q – 100 kg).

36 Borovszky 1899, 21.

37 Borovszky 1899, 21.

38 Borovszky 1899, 21.

39 Borovszky 1899, 21.

40 Borovszky 1899, 21.

Zánik veľkostatku

Zbor povereníkov na svojom pracovnom zasadnutí už 27. mája 1946 rozhodol o skonfiškovaní kaštiela, budov a okolitých pozemkov.⁴¹ Následne Pracovná skupina pre pozemkovú reformu s pracoviskom v Nitre realizovala odovzdanie skonfiškovaného majetku priamo na mieste v Beladiciach. Odovzdanie sa uskutočnilo dňa 28. augusta 1947, *kaštieľ rodiny Szentiványiovcov sa dáva do držby a užívania Štátnej roľníckej školy v Beladiciach.*⁴² Za poverenictvo sa aktu odovzdávania zúčastnil, vedúci pracovnej skupiny v Nitre Štefan Wágner, úradník pracovnej skupiny v Nitre Peter Pastierik, riaditeľ roľníckej školy Jozef Kútik a predstavitelia obce. Hnutelný inventár kaštiela, t.j. zariadenie kaštiela bolo ocenené miestnym a okresným národným výborom iba sumou 8579 Kčs.⁴³ Zoznam zariadenia, inventára kaštiela mal byť súčasťou zápisnice, k odpisu zápisnice z roku 1947 však nebolo nič priložené, nedopátrali sme sa k žiadnemu zoznamu hnutelného inventáru kaštiela. Ku skonfiškovanému majetku rodiny Mórica Szentiványiho patrili aj domy, ktoré pred konfiškáciou obýval hospodársky správca a hospodársky sluhovia. Správca býval v dome č. 7 v obci nazývaný *kiškaštelý*. Bírési bývali v 22 domoch, tieto im štát po konfiškácii majetku odpredal do ich osobného vlastníctva.⁴⁴

Szentiványiovcí v spomienkach obyvateľa obce

Rozhovor autora článku s miestnym obyvateľom 87 ročným Františkom Strakom. Otec bol osobný sluha Mórica Szentiványiho.

Chodieval som tam, ako decko do kaštiela k nemu. Takže som tam trochu poznal. Tam to bolo vtedy krásne zariadené a to všetko zničilo po fronte. Tam bola krásna obrazáreň, drahé obrazy. Ja som chodieval k nemu do izby, tam mi vždycky nachystali bielu kávu do hrnčeka, a chodieval som aj po izbách, kde som upratoval ešte z jedným, čo tam tiež pomáhal, ako kurič – Jožko Furda. Kefy sme si dali na nohy a tancovali sme – parkety pucovali. Oco tam mal pri dverách, takú skrinku a všetky čísla všetkých izbov a kerej izbe sa náchádzal, to číslo padlo dole zazvonilo, tak otec vedel kerej izbe ho má hľadať, tak ta išol za nimi. Vyprával sa s nimi po maďarsky, on nevedel slovensky vyprávať. Szentiványi vedel veľa rečí, slovensky nevedel. Naposledy bol veľvyslancom v Japonsku, keď voľjaký anšlús, neviem ja si to nepamätám, bol čo to bolo..., vtedy odtiaľ musel odíť, tak prišiel domov a tesne pred frontou mu prišli veci, čo tam mal, celú vilu zariadenú do Terstu do Taliansku, vozári vozili na koňách sem do kaštiela. To boli cinované bedne všetko tam, aby na mori to nedostalo skazu. To sa všetko rozbilo keď prišli Rusi tam, porozoberalo katastrofa. Rusi

41 MV SR ŠAN, f. Ob NÚ B., Odovzdanie kaštiela do úžitku zaslanie zápisnice č. 2189/47. Areál kaštiela v Beladiciach, v roku 1946 okrem samotnej budovy kaštiela a rodinnej hrobky, bol tvorený dreveným záhradným domčekom a bočnou budovou výmenkársky dom, pre služobníctvo, a objektom ľadovne. Kaštieľ tvorilo 38 miestností z toho: 24 izieb, 8 spální, 2 komory, 1 kuchyňa, 2 kabinety, 1 kancelária. V blízkosti kaštiela sa nachádzala ďalšia samostatná budova, v ktorej bolo viac miestností: tmavá kuchyňa, kde sa varilo, spižiareň komora na potraviny, dve. schodiská, dva vestibuly a veranda. Ďalšou samostatnú budovu v areáli kaštiela predstavovala budova pre uloženie kočov zapriahanych za kone, tri komory, dve izby, práčovňa, a maštal' pre kone.

42 MV SR ŠAN, f. Ob NÚ B., ref. 37, s. 2.

43 MV SR ŠAN, f. Ob NÚ B., ref. 37, s. 3.

44 MV SR ŠAN, f. II Pozemková reforma Beladice, č. k. 1b., Návrh prídelového plánu zo skonfiškovaných poľnohospodárskych majetkov.

to vyrabovali? Všetcko a aj domáci volačo, ale tí zas museli vrátiť, tým to pobrali tí žandári. Rusi brali len nábytok vozili ho do Vrábél na vlak, na železnicu, domov. Ale tieto drahé veci všelijaké, to boli títo žandári šikovnejší, tí to všetko zhabali. Všetko zmizlo do Čiech. Jak som Vám spomínal ostali dva obraze, jeden taký malý obraz Panny Márie, to stará pani pochádzala z Rigy, tam že voľjaký kostol vyhorel a tomu obrazu sa nič nestalo. Si ho veľmi cenila. Ten predali tiež, ale jeden veľký obraz tam nehali, a jeden stolík je tam, taký perleťou vykladaný, ostatné všetko zmizlo preč. Rusi fajčili na ňom zahasovali cigaretle, ale dali ho potom škola roľnícka, keď tu prišla, do Bojníc do zámku a ten je tam. Otec bol tam do poslenej chvíli ten neodišol od pána preč, aj kuchárka tam bola, aj tie frajčimerky, no nepočítali s tým, ale v noci prišli Rusi. Ná a otca hneď zdrapli prvého mal tie hodinky takto do vačku, tie mu hneď vytrhli preč, a že do pivnici že čo tam je. Otec hovoril, že je tam, víno, tak ho stiahli dole, a tam bolo uložené (víno) ako siahovica drevo v piesku fľašky. Lebo to bolo padesát rokov ako otec spomína na sudách a potom ho sťahovali do flášk, to si ani Szentivány nepamätal, kedy to jeho otec tam dával. Odrasli hrlo, otec museu piť, keď videli, že to není otrova, že pije tak ho vyhnali ven schodáma, a už sa robilo s vínom. Potom vínová komora tá bola tu navrchu, v majeri, tam len vystrielali zámok to boli také plechové dvere, a tam sme museli v kýblach nosiť víno domov, každý jeden, koho chytili musev ícť tam s nádobáma a nabrat' si, po členky vo víne sa tam chodilo... do koryta, do všelikde kde sa dalo, tam sa nosilo víno. Ale ináč slušní boli pri obilí, to zavolali gazdu a ten musel vymerať komenciu, ako deputát tým sluhom.

Jeho zastrelil hneď tu noc jak tam prišli, ale sa spomínalo, že to spravili partizáni, lebo mu dávali za zlé, že im neposlal svine a víno do hôr, no ale všetko bolo obsadené Nemcama tu dokola. Chodilo sa tadeto hore cez Slažany, cez Velčice do hory na Zlatno, tam mal pán hory svoje, na drevo..., správca sa neopovážal tam niečo poslať, lebo však by ho boli jeho hneď prvého ondili (zatkli), on aj tak bol nemeč, kdeby to on bol spravel. Jakože z pomsty, on mal strelené do hlavy (Móric) a tá jeho seternica, lebo čo to bola kedelmeška (urodzená pani) sme ju volali, tá bola prepichnutá. Pani kedelmeška, čo to bol za titul to nevieme, bola prepichnutá. Ná potom ich vyvliekli tam venká pred kaštiel' a tam ich nehali. Potom sa občania zondili (zbehli). Kto to bol, kto to urobil? Boli to partizáni? Tak sa hovorilo, nevie však nikdo, kto, to bol, nevie nikto. A potom ľudia začali rabovať? Čó, hneď ešte v noci, ja neviem, že mali takú odvahu. Otec utekal odtál preč do pivnice, my sme tu v majeri boli v jenej pivnici tam bolo voľakedy boli také sklady, celý majer tam bol schovaty, a už jedna z Beladic už niesla odtál veci, šaty a všeličo, už bola tam.

Tu chodieval aj Keltz z Novej Vsi, potom Majlátovci z Chráštaň, čo si ja pamätám. No a nebol tu ani rász jeho brat Egon, len po fronte prišol, vybuchovať na okná, mi sme sa tam naháňali, ako decka, ten vedel troška slovensky a tak sa nás pýtal, že či nevieme, kde je ten jeho sluha, hovorím to je môj otec Jánoš, no tak on bol u nás sa vyprával sa ocom, lebo on mal majetok tuto za Moravci (Zlaté Moravce). Nemal nikoho (Móric), len tie dve decká, čo mal tam s jednou slúžkou, ná a tie si veľký nárok nerobili, ináč on (Móric) im dal jedom dom, dal im pozemkom až po potok, ako že aby tie deti mali kde bývať. Mariška (nemanž. dcéra) bývala tu, bola stará dievka, a tá mladšia jej sestra Ilonka (nemanž. dcéra) odišla tam voľade pri Jablonec nad Nisou. Tak potom prišla tá škola poľnohospodárska sem štvorročná, tam bol internát, a tým to skončilo.

Zoznam sezónnych žencov a žníc pre rok 1933 pracujúcich na hospodárstvach v Beladiciach a Veľkých Chrašťanoch.

Obyvatelia z Beladíc: Novácky Tomáš – 28.2.1899; Levický Štefan – 22.4.1911; Kohút Štefan – 19.8.1913; Furda Michal – 27.9.1904; Kováč Ján – 8.12.1910; Vincúr Antonín – 9.12.1912; Levický Ján – 10.8.1907; Furdová r. Ivaničová Barbora – 14.3.1903; Imrichová r. Škorecová Barbora – 12.2.1900; Patriková Alžbeta – 10.5.1911; Fehérová Helena – 2.1.1918; Kukučková r. Tužinská Anna – 8.10.1909; Levická Mária – 23.6.1903.

Obyvatelia z Kostolian pod Tribečom: Vician Michal – 12.1.1907; Pintér Michal – 21.3.1907; Pechár Ján – 13.9.1910; Szegény Ondrej – 6.1.1887; Szegény Gabriel – 8.3.1906; Pintér Štefan – 21.12.1907; Dibala Jozef – 14.9.1911; Jankulár Ján – 28.4.1916; Jankulárová Katarína – 15.3.1895; Vicianová Juliána – 17.10.1907; Szegény Jozef – 30.6.1915; Pintérová Terézia – 19.4.1915; Thót Mária – 12.11.1909; Pinterová Anna – 5.12.1912; Židíková r. Szegény Anna – 15.7.1908; Szegény Katarína – 7.2.1918; Pintérová r. Szegényi Juliána – 24.10.1889; Vilalová r. Orlíková Uršula – 12.10.1904; Orlíková r. Čimárová Apolónia – 12.3.1899.

Obyvatelia z Ladíc: Székely Jozef – 7.4.1886; Székely Michal – 8.3.1899; Székely Emília – 7.6.1906; Székely Mária – 26.3.1888; Tóth Štefan – 22.12.1905; Baláž Ondrej – 1.10.1883; Balážová r. Farkašová Katarína – 17.7.1885; Finta r. Miškovičová Anna – 3.3.1896.

Obyvatelia z Neveríc: Pintér Ondrej – 10.9.1907; Pintér Michal – 13.9.1877; Bartová r. Škorcová Katarína – 15.5.1902; Kováč r. Drgoňová Anna – 6.5.1911; Kováčová Anna – 6.5.1911; Novácka r. Marková Františka – 14.8.1899.

Iné obce: Čajánek Vincent – 29.7.1891 z Močenka; Finta Michal – 3.10.1891 z Jelenca; Petrik Štefan – 31.1.1907; Kukučka Viliam – 9.1.1908 obidvaja z Čaládu; Jamrich Štefan – 23.1.1899 z Malých Hyndíc; Barta Karol – 8.10.1904 z Nových Sadov (Assakürt); Ťurge Jozef – 25.2.1909 z Tesár nad Žitavou; Ivanič Rudolf – 10.11.1916 z Kolínian; Drapáková Alžbeta – 1.9.1908 z Vrabel; Pintérová r. Benkovičová Ľudka – 28.9.1909 z Martina nad Žitavou. Zdroj: M. Žáčik

Zoznam žencov a žníc pre rok 1933 pracujúcich na hospodárstve Malé Chrašťany a Chyndice.

Obyvatelia Malých a Veľkých Chyndíc: Hamada Štefan – 1.8.1899; Žilka Ľudovít – 8.3.1903; Varga Jozef – 8.3.1908; Holub Jozef – 5.1.1912; Varga Jozef – 8.3.1908; Hajrová r. Holubová Terézia – 22.8.1910; Nagy Anna – 11.3.1893; Vargová Anna – 8.12.1913; Mikloš Mikuláš – 28.1.1906; Hamadová r. Končalová Alojzia – 24.8.1899; Mikla Karol – 28.1.1886; Mikuláš Ondrej – 10.11.1874.

Malé Chrašťany: Drahošová r. Galušková Štefánia – 9.2.1902; Vargová Mária dátum neuvedený; Holubová Mária – 8.12.1917; Blažkovičová r. Paulisová – 9.5.1884.

Beladice: Drahošová r. Turčányová Veronika – 20.2.1900; Drahoš Ján – 29.2.1899 a Drahoš Jozef – 15.2.1898.

Iné obce: Mikloš Ján – 23.5.1909 z Hrnčiaroviec; Hajko Michal – 16.10.1907 z Horných Obdokoviec; Holub Štefan – 7.5.1888 z Golianova; Jakubovič Jozef – 29.12.1870 z Čaládu; Varga Ondrej – 29.2.1876 z Veľcíc; Blaškovič Alexander – 25.7.1872 z Horných Lefantoviec; Jakubovičová Zuza – 12.5.1916 z Hvozdnice; Žilková r. Pénášová Zuza – 4.1.1902 z Klasova. Zdroj: M. Žáčik

Stáli zamestnanci veľkostatku v Beladiciach

František Hritz	1901	kolár
Ján Straka	1889	osobný komorník
Karol Major	1873	kočič
Lukáč Balko	1893	voliar
Ján Baťa	1893	kraviar
Jozef Černý	1889	voliar
Štefan Černý	1908	koniar
Baltazár Fehér	1889	kováč
Ján Furda st.	1892	nádenník
Jozef Furda	1889	pomocný sluha
Terezia Hanus r. Hajdúch	1890	služka
Štefan Hrdlička	1894	kočič
Jakub Hupka	1904	koniar
Jozef Kohút	1913	koniar
Michal Kohút	1898	kraviar
Leopold Levický	1881	koniar
Štefan Maťo	1887	kurič
Jozef Minár	1910	koniar
Tomáš Minár	1885	dozorca
Ján Novácky	1889	voliar
Jozef Papp	1899	koniar
Rudolf Papp	1902	hospodársky sluha
Františka Tužinská	1901	nádennička
Jozef Wild	1888	strojmajster
Ján Meliška	1912	nádenník
Štefan Halás	1909	strojník

Tab.1. Stáli zamestnanci veľkostatku. Zdroj: M. Žáčik

Použitá literatúra:

- Borovszky, Samu (szerk.) 1899: Magyarország vármegyéi és városai. Bars vármegye.
 Engel, Pál 1998: Középkori magyar genealógia. Budapest.
 Rubinek, Gyula 1911: Magyarországi gazdaczímtár. Budapest, Orsz. magyar gazdasági egyesület könyvkiadó vállalata.
 Szluha, Márton 2000: Liptó vármegye nemes családjai. Heraldika, Budapest.
 Žáčik, Mário 2011: Dokumentácia a prezentácia sakrálnej architektúry v centrálnej časti povodia potoka Drevenice. Nitra, Rigorózna práca.
 Správy státního pozemkového úřadu v Praze. O výsledkách pozemkové reformy na Slovensku a Podkarpatské Rusi v roku 1930. Praha.

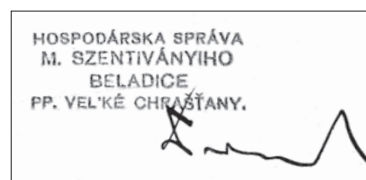
Rodina Szentiványi v Beladiciach roku 1886. Deti: 1. Egon (1878), 2. Móric (1876) a 3. Frederika (1875), ich otec 4. Oszkár (1840) a matka 5. Melinda (1849). 6. Ladislav (1811) je otcom Oszkára; 7. Frida Frederika Hammer je matkou Melindy (1849), 8. Szidónie (1838), 9. Elvíry (1852) a 10. Olgy (1854) rod. Hammerové.

Osobný sluha Móric Szentiványiho János Straka.

Pečiatka lesného panstva rodiny.

Pečiatka veľkostatku Beladice.

Összefoglalás

A Szentiványi család uradalma Béládon

Mário Žáčik

A Szentiványiak gyökerei a 13. századig nyúlnak vissza, a Cseh Királyság területére. Béláddal kapcsolatban a Szentiványi név sokkal később tűnik fel, az újkorban: 1836. január 20-ával. Szentiványi László (1811–1894) abban az évben vette feleségül Szidóniát, Jeszenszky Károly a helyi kastély és a környező földek birtokosának lányát. A házaspárnak 13 gyermeke volt, egyikük volt Szentiványi Oszkár (1840–1922), aki később a béládi uradalom tulajdonosa lett.

A Szentiványiak Bars vármegye letehetősebb virilistái közé tartoztak. Béládon volt a székhelyük: a kastély és kertje. Szentiványi Oszkár és Hammer Melinda (1849–1940) esküvőjével Oszkár hatalmas pénzügyi forrásokhoz jutott és feleségével fokozatosan birtokvásárlásba kezdett a környező településeken. Több településen voltak földbirtokosok, mint például Kisheresztényben, Hinden, Heccsén, Szelepcsényben és Családon. Oszkár bátyja, Egon, hatalmas földeket birtokolt, főként réteket és erdőket Zsitvaapátiban, Maholányban, Perlepen és Zsitvakenézen, hova Oszkárral és vendégeikkel együtt vadászni jártak. A Szentiványiak nagy uradalmát szántóföldek, rétek, szőlősök és erdők képezték.

A Szentiványi család uradalmának egy részét 1918 után a törvényből kifolyólag piaci áron kötelezően eladták. Az eladott földeken mezőgazdasági munkások és az uradalmi alkalmazottak házakat építettek. A földvesztés ellenére a család ekkor majorságot vásárolt Kisheresztényben. Az uradalom végét a közvetlenül 1945 után következő időszak jelentette, amikor tragikus eseményekre került sor, mely az utolsó tulajdonos Móric (Oszkár fia) halálához és az új állami berendezkedés bevezetéséhez vezetett. Ez utóbbi elkobzott minden tulajdont a családtól.

1945 után a konfiskálás nyomán az uradalom megszűnt. A 20. század 50-es éveiben az ellopott földeken fokozatosan létrejöttek az EFSz-ek, a föld egy részét szétparcellázták és új kertes házas építkezések jöttek létre, más részét az ún. fundushoz kapcsolták – melyek mezőgazdasági termények termesztésére szolgáló mezők voltak. A család székhelyének, a kastélynak a sorsát a konfiskálás hivatali döntésével pecsételték meg. A megbízottak testülete 1946. május 27-i munkaértekezletén döntött a kastély és a környező épületek és földek lefoglalásáról. Ezt követően a nyitrai illetőségű Földbirtokreform munkacsoportja vitte véghez helyben a konfiskált birtok átadását. A béládi kastélyt és kertjét az Állami Mezőgazdasági Iskola vette használatba 1947. augusztus 28-án.

A Szentiványiak gazdagsága és nagysága az egész monarchiában és a világban is ismert volt. Ismert volt a műgyűjteményük – festmények, szobrok, porcelánok, könyvek és a családi mauzóleum épülete. A falu és lakosságának gazdasági haszna egyértelmű. A család jelentős számú állandó alkalmazottat tartott, akik a kastélyban dolgoztak, illetve mezőgazdasági és építkezési munkásokat, helyi mestereket foglalkoztatott. 1989 óta máig (2017) Béládon nincs a Szentiványi család után elnevezett utca, egyesület vagy esemény.

**Mérföldkövek – Mílniky
2015–2017**

Első kiadás

Kiadta a Pro museum PT részére ÁSZ STUDIO s.r.o., Kolárovo

A kiadásért felel: Csuthy András

Szerkesztő: Csuthy András, Vanya Péter

Borítóterv: Polák Ágnes

Nyomdai előkészítés: ÁSZ STUDIO s.r.o.,

Szabó László, ügyvezető

Nyomta: Nec Arte spol. s r.o., Komárom,

Meszlényi Szilvia, ügyvezető igazgató

Megjelent 300 példányban

**Mérföldkövek – Mílniky
2015–2017**

Prvé vydanie

Vydal pre OZ Pro museum vydavateľstvo ÁSZ STUDIO s.r.o. Kolárovo

Zodpovedný za vydanie: András Csuthy

Zostavil: András Csuthy, Péter Vanya

Grafická príprava obalu: Agnesa Poláková

Tlačiarenská príprava: ÁSZ STUDIO s.r.o.,

Ladislav Szabó, konateľ

Tlač: Nec Arte spol. s r.o., Komárno,

Szilvia Meszlényi, riaditeľka spoločnosti

Náklad: 300 ks

ISBN 987-80-89675-28-9

EAN 9788089675289

ISBN 978-80-89675-28-9

